

Міністерство охорони здоров'я України
ДЕРЖАВНА НАУКОВА МЕДИЧНА БІБЛІОТЕКА

НАУКОВІ МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ -
ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ І ПЕРСПЕКТИВИ

v.

Матеріали науково-практичної конференції,
Київ, 8-9 листопада 2005 р.

Київ - 2006

введення книжок до баз "Дореволюционная медицинская книга» та "Книжкові пам'ятки" за програмою "Державний реєстр національного культурного надбання України", що підлягають включенню до Державного реєстру національного культурного надбання.

Наступним важливим напрямом, який почав розробляти відділ наукової бібліографії разом з відділом організаційної та науково-методичної роботи, є створення зведеного каталога вітчизняних періодичних видань, які отримує ДНМБ, бібліотеки науково-дослідних інститутів міста Києва МОЗ України та обласні бібліотеки. Основна мета і задача цієї діяльності — підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування медичних працівників за рахунок участі у формуванні спільного інформаційного ресурсу і загального використання його бібліотеками різних рівнів.

Таким чином, використовуючи сучасні комп'ютерні технології, ми плануємо створити повноцінні краєзнавчі електронні ресурси, які відповідають самим високим вимогам та будуть задовольняти різноманітні запити користувачів.

ДОСВІД БІБЛІОТЕК З ПИТАНЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОГО ТА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСІВ В УНІВЕРСИТЕТІ

Іванова І.Ш.

Директор наукової бібліотеки Харківського державного медичного університету

В Україні, як і в інших розвинутих країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України "Про освіту", "Про вищу освіту", національною доктриною розвитку освіти, указами й постановами керівних органів влади.

Відповідно до Закону України "Про вищу освіту" одним з основних принципів державної політики є інтеграція системи вищої освіти України у світову систему при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи. Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні до 2010 року європейського проекту вищої освіти, приведення своїх освітніх систем у відповідність до єдиного стандарту.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Однією з головних умов вирішення цієї проблеми є забезпеченість інформатизації навчально-виховного процесу та доступу до міжнародних інформаційних ресурсів. Дуже важливим аспектом питання інтеграції до Болонського

процесу є проблема професійного росту викладацького складу та рівень інформаційного, методичного та організаційного забезпечення самостійної роботи студентів з кожної окремо взятої дисципліни. Роль бібліотеки в цьому процесі дуже значна.

Інформаційна освіта включає опанування правилами користування (каталогами, картотеками, довідниками, словниками, іншими допоміжними матеріалами). Поява в бібліотеках інформаційно-пошукових систем потребує розвитку спеціальних навичок: розуміння представлення інформації в базах даних (БД), вміння вибирати зону пошуку, користуватися ключовими словами. Читачі переконуються в тому, що електронний каталог більш компактний ніж традиційний, а пошук у ньому оперативніший, різноманітніший і зручніший.

Виходячи з цього, обов'язковою вимогою для вузівських бібліотек є створення системи *безперервного навчання користувачів інформаційним технологіям*. Тоді інформаційні ресурси будуть доступні і зрозумілі користувачам. Введення відповідного курсу допомагає подолати розрив між об'ємом інформації, що збільшується і можливістю її використання, включаючи власні БД бібліотеки (електронний каталог, електронні картотеки і зали електронної інформації).

Нові технології вимагають змін функціональної ролі бібліотечних працівників, проблеми їх процесу підготовки, а також стимулювання більш складної і кваліфікованої праці. Зокрема, це більш важливим стає питання підвищення рівня професіоналізму бібліотекаря, його психологічного настрою на сприймання нових інформаційних технологій та виховання інформаційної культури користувача бібліотеки - студентів і викладачів.

Ці зміни і нові задачі відбилися *на структурі і штатному розкладі бібліотеки*. Зокрема, в нашій бібліотеці з'явився новий підрозділ: відділ інформаційних технологій і комп'ютерного забезпечення з сектором підтримки автоматизованої бібліотечної системи і програмного забезпечення, електронний каталог, електронні картотеки, 2 зали електронної інформації - для студентів 10 робочих місць і науковців 3 робочих місця. У штатний розклад введені посади: завідувача відділу, завідувача сектора, інженера-програміста I категорії і провідного інженера.

Створення локальної мережі, нових автоматизованих робочих місць для співробітників, підключення до Інтернету потребували технічного переоснащення бібліотек. Переглядаються програми бібліотечно-бібліографічних занять, їх зміст адаптовано до нових реалій. Вводиться курс "Основи інформатики, патентознавства, бібліотекознавства і бібліографії".

Здавна бібліотеки є основними сховищами книг, джерелами культури і освіти, які надають вільний доступ до інформації у вигляді книги, журналу, одним словом - до видання. Однак сьогодні, в епоху

стрімкого розвитку інформаційних технологій, спрощене, традиційне розуміння терміну "видання", як продукції поліграфічної промисловості, відступає на другий план. В структурі бібліотек з'явилися відділи - медіатеки, в який інтегруються можливості нових носіїв інформації і забезпечується комплексний підхід до обслуговування користувачів бібліотеки. Це і електронні каталоги видань і власне самі бібліотеки, і бібліографічні бази даних, і доступ через Інтернет до каталогів інших бібліотек і організацій з можливістю електронної доставки документів, і власне медіатека - збірка видань на електронних носіях, де поєднано і книгу і повноцінне відео, і зручні засоби пошуку, і можливість друку необхідної інформації. На превеликий жаль, у нас в Україні немає центру - своєрідного мультимедійного колектора для бібліотечних медіатек, здатного відслідковувати новинки величезного мультимедійного ринку, відбирати найбільш якісні як за змістом, так і в технічному виконанні, тощо. Крім того, немає і серйозних аналітичних матеріалів, каталогів видань, які б містили у собі не скільки рекламну інформацію, а об'єктивну оцінку.

Ми є свідками глобального впровадження *Інтернету в усі сфери* діяльності людства. Використання Інтернету у нашій країні почалося зі значним запізненням, однак згідно з дослідженнями останніх років стрімко прискорюється. У наш час Інтернет є одним з найважливіших комунікаційно-інформаційних засобів, тут утримується величезна кількість інформації, частина якої є унікальною - доступною тільки через мережу, а інша дублює друковані видання. Для спеціалістів-медиків Інтернет перетворився в один із важливіших шляхів отримання і передачі інформації, зручний засіб спілкування, де використовуються практично всі наявні в наш час засоби відображення інформації: текст, зображення, звук, анімація і відеозапис. Телемедицина все стрімкіше стає частиною звичайної медичної практики.

Наша бібліотека має доступ до Інтернету з 1999 року (електронна пошта з 1995 року). В інформаційному обслуговуванні найактивніше використовуються Інтернет-ресурси. В читальних залах електронної інформації користувачі мають можливість самостійно працювати як в мережі Інтернет, так і з електронними ресурсами бібліотеки, а також з придбаними базами даних на компакт-дисках (їх у нас більше 320). Допмагають їм у цій роботі досвідчені бібліографи-консультанти і інженери-програмісти.

У розвитку засобів до списку даних від друку на папері до мікрофільмування, мікрофішування наступив період якісного стрибка з переходом на *комп'ютерні способи архівації документів*. Дня того, щоб доля апаратів, що порошяться, для читання мікрофіш не осягла і комп'ютери, розробляються методи, технології і техніка, які дозволяють

досить швидке оцифровування документів. Ми говоримо не про промислові масштаби, а можливості використання порівняно дешевих комп'ютерів, і обходити перешкоди в програмному забезпеченні цього процесу.

Досвід багатьох бібліотек засвідчує, що в даний час відсутні технічні перешкоди для створення електронної бібліотеки силами невеликого колективу середньої кваліфікації і на рядовій техніці.

На першому етапі - використання звичайного планшетного сканера й одного комп'ютера середньої потужності. Обсяг одного компакт-диску дозволяє записати на нього 30 тисяч сторінок з найпростішою оболонкою і програмою пошуку. Поряд із практичною відсутністю проблем з технічної і технологічної сторони, існують організаційні і правові питання, про які не можна забувати. При існуючому законі про авторське право не може бути вирішене питання про інтелектуальну власність діючим законом про бібліотечну справу і декларування необхідності створення електронних бібліотек. Поки ж можливо тільки поступове нагромадження окремих, погоджених до поширення з авторами оцифрованих видань. І тільки в перспективі може порушуватись питання про координацію і кооперацію електронних бібліотек.

Інтеграція ресурсів і кооперація роботи бібліотек в останні роки стали розповсюдженим і просто необхідним явищем у нашій країні: почали створюватися бібліотечні об'єднання, корпорації, консорціуми. В умовах постійно зростаючого обсягу світових інформаційних ресурсів, а також обмеженості можливостей у будь-якої бібліотеки поодиночки в сучасних умовах успішно реалізовувати всі свої функції - це єдиний шлях рішення проблеми. Об'єднання бібліотек, на якому би рівні і з якою би метою вони не створювалися, стало об'єктивною реальністю, що характеризує сучасне інформаційне суспільство.

На регіональному рівні тільки один проєкт "Електронний каталог періодичних видань, одержуваних бібліотеками міста" по-справжньому ефективний, працює в режимі он-лайн, у тому числі і замовлення по МБА.

Спроби створення корпоративного електронного каталога носять поки пілотний характер. Зараз тільки у вузівських бібліотеках Харкова використовуються програми "УФД", "Лібер", "ІРБІС", "Уні-ліб", "МАРК", що створює відомі труднощі виробництва і доступу до баз даних у режимі он-лайн.

Якщо говорити про вітчизняні медичні ресурси, то це: вільний доступ до "БД вітчизняних та іноземних книг і авторефератів", реєстраційно-аналітична "БД вітчизняних та іноземних періодичних видань (з 1995 року)" та бібліографічна "БД описів до патентів на винаходи України", поданих Державною науковою медичною бібліотекою України (ДНМБ). Широко представлені і доступні БД аналітичного

розрахунок українських медичних журналів Херсонської обласної наукової медичної бібліотеки, повнотекстова база авторефератів дисертацій на сайті Національної наукової бібліотеки України ім. Вернадського.

Можна констатувати, що створення і розвиток *веб-сайтів бібліотек* стало актуальним напрямом їхньої діяльності. У зв'язку з цим вузівські бібліотеки накопичують і аналізують досвід і новачки в організації і функціонуванні бібліотечних веб-сайтів, як вітчизняних, так і іноземних. Бібліотечні веб-сайти, як правило, містять традиційний набір (наша бібліотека не виключення), що включає контактну, історичну і рекламну інформацію, адреси доступу до власних бібліотечних і світових інформаційних ресурсів. Активне впровадження Інтернет-технологій у практику бібліотек дозволяє використовувати ще одну функціональну можливість веб-сайту - технологічну. Вузівська бібліотека володіє рядом особливостей, які впливають на її основні технологічні процеси. По-перше, для вузівської бібліотеки необхідний постійний зворотний зв'язок з користувачами при формуванні фонду й організації навчально-виховного процесу, тому що бібліотека є структурним підрозділом вузу, що забезпечує інформаційну підтримку його навчальної і науково-дослідної діяльності. По-друге, територіальне розосередження фонду, тому що вуз, як правило, являє собою складну структурну установу, що включає навчальні, наукові, інформаційно-видавничі й інші підрозділи.

Представлення на веб-сайті бібліотеки розділів: „Виставки”, „Наукова діяльність”, „Комплектування”, „Передплата”, „Електронний каталог”, „Довідкова служба”, „План роботи бібліотеки” і т.п., дає можливість, крім інформації, координувати роботу бібліотеки як з кафедрами, так і з іншими підрозділами вузу, з окремими користувачами. Розділ „Довідкова служба” - дуже актуальний, що надає користувачам одержати довідку безпосередньо з веб-сайта і по електронній пошті. Кінцевою метою є створення віртуальної довідкової служби в режимі онлайн, як це вже прийнято в багатьох іноземних бібліотеках.

Найближча мета нашої бібліотеки в впровадженні нових технологій - створення *автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи*, зниження витрат часу, фінансів на обслуговування користувачів, перехід від автоматизації окремих трудомістких ділянок роботи до комп'ютеризації всієї системи в цілому. Впровадження нових технологій йде по таких напрямках: модернізація програмного забезпечення, широке використання засобів телекомунікації й Інтернет-технологій для доступу до світових джерел інформації; інтенсивне впровадження технологій і використання компакт-дисків; навчання користувачів в умовах нових інформаційних технологій; кооперація з іншими бібліотеками України.

В університеті створюється Інtranет - локальна мережа і можливість доступу кафедр до електронного каталога, інших електронних ресурсів бібліотеки, в тому числі БД "Книгозабезпеченість навчального процесу".

Дуже актуальний процес *оцифровування видань*. Електронні версії друкованих університетом 4 наукових журналів, методичних посібників, дефіцитних підручників і монографій - закладають основу майбутньої *електронної бібліотеки*.

В даний час бібліотека - це складний організм із 4 абонементами, 11 читальними залами, в тому числі 2 залами електронної інформації; 7 відділами, в тому числі відділом інформаційних технологій і комп'ютерного забезпечення; 7 секторами, в тому числі сектором підтримки автоматизованої бібліотечної системи і програмного забезпечення. Сьогодні бібліотека - бібліотечно-інформаційний центр університету, відіграє важливу роль у навчальному, педагогічному, науковому і культосвітньому процесах.

Стратегічна мета бібліотеки - максимальна доступність як до власних документних ресурсів (мільйонному фонду бібліотеки), так і до світових інформаційних ресурсів. Ще багато чого має бути зроблено вже в найближчому майбутньому, щоб бібліотека відповідала вимогам 21 століття - століття інформаційного суспільства.

ІНОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРІГАННЯ СТАРОДРУКІВ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРУ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУНОГО НАДБАННЯ УКРАЇНИ

Харченко Н.С.

Зав. відділу книгозберігання наукової літератури ДНМБ МОЗ України

Серед пам'яток історії та культури особливе місце належить книгам.

У науковій і суспільній думці книга незмінно постає як символ традиційної культури. Суспільство не може розвиватися достатньо цивілізовано, якщо серед своїх пріоритетів не бачить завдання збереження духовного надбання нації - книжкових пам'яток, які мають величезну наукову, Історичну, духовну, а також матеріальну цінність.

Рукописні книги, стародруки, рідкісні та цінні видання 19-20 ст. - це своєрідна духовна скарбниця людства, його колективна пам'ять. Зберегти їх, створити ключі до розкриття вміщеної в них Інформації, зробити доступним сучасним та майбутнім споживачам документальний спадок минулого - це обов'язок усіх бібліотек.

Фонд Державної наукової медичної бібліотеки нараховує біля 1,5 млн. одиниць зберігання, формування якого розпочалося в 1930 р., з часу заснування бібліотеки. Значне місце у фонді посідають стародруки та раритети ХУХ-ХУІІІ ст. Серед них твори медиків античного світу та епохи Відродження: Педанія, Діоскоріда, Галена. Гіппократа, Візалія. Гарвея. С